

y, ilmiy va ommabop jurnal

SOHIBQ YUL

*"Bizkim-mulki Turon, amiri Turon
- millatlarning eng qadimi va eng
bosh bo'g'inimiz!"*

Sohibq

SOHIBQIRON YULDUZI

иҷтимоӣ-тарихӣ, илмӣ ва оммабоп журнал

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ АЪЗОЛАРИ:

академик Акмал Саидов
академик Анатолий Сагдуллаев
академик Дилором Юсупова
Сирожиддин Саййид
проф. Абдурахим Эркаев
проф. Қаҳрамон Ражабов
проф. Юлдуз Эргашева
проф. Баҳодир Эшов
филол.ф.д. Нафас Шодмонов
Тулкин Хайит
т.ф.д. Г.Муминова
проф. Шокир Гафоров
филол.ф.д. Хўжамурод Ҳабборов
филол.ф.д. Дамин Тўраев
т.ф.д. Акрам Ҳасанов
проф. Камолiddин Ганиев
т.ф.н.доц. Матлуба Тўраева
т.ф.д. Фахриддин Раҳмонов
т.ф.ф.д. Раъно Тўхтаева

Бош муҳаррир:

Очил Бўриев

Нашр учун масъуллар:

Равшан Тўхтамишев

Илҳом Тогаев

Саҳифаловчи:

Баҳодир Мусаев

МУАССИС:

SOHIBQIRON SHULASI M.CH.J.

Қашқадарё вилоят матбуот ва ахборот
бошқармасида 2012 йил 12 мартда
14-076 рақами билан рўйхатга олинган.
Журнал йилда 4 мартаба чоп этилади.
Журналдан қўчирма олинганда манба
қайд этилиши шарт.

Манзилимиз:

Қарши шаҳри, Бунёткор М.Ф.Й.
Мустақиллик кучаси, 10/28-30-уй.

Телефон: 91.466-80-32

Теринга 17.10.2023 йилда берилди.

Босишга 02.11.2023 йилда рухсат

этилди. 02.11.2023 йилда босилди.

Бичими 70x100 $\frac{1}{16}$, 21,44 босма табақ.

Адади 50 нусха. Буюртма №271

Журнал «Photo Express» ишлаб чиқариш
корхонаси босмахонасида чоп этилди.

Босмахона манзили:

Қарши шаҳри Мустақиллик шоҳ кучаси, 22-уй.

Электрон манзилимиз:

sohibqiron-jurnali@mail.ru

2023 йил №4 сон (54)

2023 йил «Инсонга эътибор ва
сифатли таълим йили»

Журнал таниқли шоир, маънавият
жонкуяри (марҳум) Исмоил Тўхтамишев
ташаббуси билан ташкил этилган.
2010 йилдан чоп этилади.

Dilafro'z Karimova, SOPOLLI MADANIYATI DAFN MAROSIMLARIDAGI AN'ANA VA YANGILIKLAR.....	140
Qahramon Karimov, TURKISTONDA MUSTAMLAKA TARTIBLARINI QOZILIK MAHKAMALARI FAOLIYATI TA'SIRI TARIXIDAN.....	145
Lola Azimova, XALQ KITOBLARIDA ISLOM TARIXI VOQEALARINING BADIY TALQINI (XVIII-XIX ASARLAR MISOLIDA).....	152
Munira Xatamova, O'RTA OSIYO MADANIYATI VA SAN'ATIDA SUG'D DEVOR RASMLARINING TUTGAN O'RNI.....	156
N.Toshtemirova, O'ZBEKISTONDA ONALIK VA BOLALIKNI MUHOFAZA QILISH TADBIRLARIDA "SOG'LOM AVLOD UCHUN" HAYRIYA FONDINING O'RNI.....	167
Muxiddinov Sunnatullo Inoyatovich, MAHMUDXO'JA BEHBUDIYNING MAORIF SOHASIDAGI QARASHLARI VA FAOLIYATI.....	172
Sanabar Djurayeva, O'ZBEKISTONDA ZIYORAT TURIZMINING RIVOJLANISHI.....	176
S. Davletov, S. Allanazarov, 1920-1924 YILLARDA XORAZMDA XALQ MAORIFINI RIVOJLANTIRISHNING BA'ZI MASALALARI.....	185
B.Sh.Mamatqulov, O'ZBEKISTON JANUBIY VILOYATLARIDA SANOAT SOHASI KADRLARI TAYYORLASH JARAYONIDAGI ZIDDIYATLI HOLATLAR (1925-1991 yy).....	194
Jahongir Turdialev, SUG'DSHUNOSLIK: FAN SIFATIDA VUJUDGA KELISHI VA ILK TADQIQOTCHILARI.....	198
O'ktam Abdullayev, O'ZBEKISTONDA MUSTAQILLIK YILLARIDA PEDAGOGIKA YO'NALISHI OTMLARIDAGI ISLOHOTLAR.....	204
Ra'no Xatamova, CHO'PON OTA VA XOJA NURIDDIN ZIYORATGOHLARI.....	208
Habibulla Yunusxo'jayev, "IJTIMOIY DAVLAT" TUSHUNCHASI VA UNING FUNKSIYALARI.....	212
G'unchaxon Alimova, JAMIYATDA VIJDON ERKINLIGI KATEGORIYASINING ILMIY TAHLILI.....	217
Zafarjon Nazarov, TURIZMNING RIVOJLANTIRISH BO'YICHA QABUL QILINGAN XALQARO VA HUKUMAT MEYORIY Hujjatlari.....	222
Alisher Doniyorov, O'ZBEKISTONDA MILLATLARARO TOTUVLIK VA TOLERANTLIK TARIXIY ILDIZLARI.....	229
Obidjon Jaynarov, TURKISTONDA AHOLIGA YURIDIK XIZMAT Ko'RSATISH TIZIMI HOLATI (1917-1922 YILLAR).....	244
Xurshida Yusupova, TOSHKENT VOHASINING O'RTA ASRLAR DAVRI KARVON YO'LLARI.....	249
Nodir Karimov, G'ARB TARIXSHUNOSLIGIDA HAKIM TERMIZIYNING YOZMA MEROSIGA MUNOSABAT.....	254
Ozodbek Radjabov, YANGI O'ZBEKISTONNING YANGI MARRALARI (TEMIR YO'LLAR SOHASIDAGI BUNYODKORLIKLAR MISOLIDA).....	264
Azizov Nuriddin, ZARBLI CHOLG'U ASBOBLARI TARIXI VA TARIXIY AHAMIYATI.....	268
Xusniddin Irgashov, SALIB YURISHLARI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR.....	272
Guzal Razzakova, XALFACHILIK SAN'ATI TARIXIDAN.....	282
Shoirra Jumayeva, MARKAZIY OSIYO XALQLARI TURMUSH TARZIDA ZIYORATGOHLARNING O'RNI.....	285
A.Pardayev, BITOVIYE USLOVIYA NASELENIYA KASHKADARINSKOGO OAZISA.....	290
Dilorom Vasiyeva, OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA TA'LIM SIFATINI OSHIRISH VA MAMLAKATDA AMALGA.....	294
O.Bo'riyev, M.Usmonov, "BOBURNOMA"DA ETNOMADANIY QADRIYATLARGA OID TERMINLAR TAVSIFI.....	299
Sarvinov Omonova, O'ZBEKISTONDA XOTIN-QIZLAR SPORTI BO'YICHA KADRLAR TAYYORLASHNI RIVOJLANTIRISH TADBIRLARI.....	304
Umar Ergashev, XIX ASR OXIRI - XX ASR BOSHLARIDA QASHQADARYO VOHASI AHOLISINING ETNIK TARKIBI (SAROY ETNONIMI MISOLIDA).....	308
Muhabbat Zokirova, NOGIRONLARNING HUQUQLARINI HIMOYA QILISHNI TA'MINLASH.....	318
K. G'aniyev, O'RTA OSIYO TARIXIY SHAXARLARINING SHAKLLANISHI VA RAVNAQIGA BUYUK IPAK YO'LINING TA'SIRI.....	322

MARKAZIY OSIYO XALQLARI TURMUSH TARZIDA ZIYORATGOHLARNING O'RNINI

Жумаева Шоира Бердияровна,
Чирчиқ давлат педагогика университети

Калит сўзлар: Зиёратгоҳ, менталитет, миллий қадрият, ислом дини, муқаддас қадамжо, Занги ота, ватанпарварлик, маданият, маросим, табиат.

Марказий Осиё халқлари ўзининг буюк тарихи ва ўтмиши, бой маданий мероси, бетакрор урф одат ва анъаналари билан ажралиб туради. Асрлар давомида шаклланиб, сайқал топган моддий ва маънавий бойликлар инсон ақл-идроки ва тафаккурининг буюк ютуғидир. Жумладан, зиёратгоҳлар, зиёрат маросимлари ва урф-одатлари ҳам мана шу заминда яшаб келаётган халқларнинг диний дунёқараши асосида шаклланиб, Марказий Осиё халқлари менталитетининг ажралмас қисмига айланган десак хато бўлмайди. Зиёратгоҳлар, мақбаралар ва қабристонлар оммавий эътиқодни ифода этувчи муқаддас жойлар маънавий озуқа берувчи омилар бўлибгина қолмай, узоқ-яқиндан зиёрат қилиш учун келган инсонларнинг учрашиш, маданият алмашиш маркази сифатида ва ёш авлод тарбиясида олий туйгуларни шакллантиришда жуда муҳим роль ўйнайди.

Зиёрат – диний маданиятнинг ўзига хос кўриниши бўлиб, барча динларда асрлар давомида сақланиб келаётган диний маросимлардан бири ҳисобланади. Масалан, христианлар Фаластинда жойлашган муқаддас жойларни, мусулмон зиёратчилар Маккани, Будда динига эътиқод қилувчилар баланд тоғли Лхасани зиёрат қилишади. Дунё бўйлаб муқаддас қадамжо ва зиёратгоҳлар кенг тарқалган.

"Зиёрат", "Зиёратгоҳ" атамалари арабча сўз бўлиб, "бирор ерга бориш" маъносини билдиради. Зиёрат Ислом динида муқаддаслаштирилган мазорлар ва қадамжоларга бориб сизгиниш демакдир [1]. Зиёратгоҳларнинг барчаси олдин қайсидир авлиёнинг қабри (мақбараси) ёки "қадамжой" (Авлиёни қадами етган жой) ҳисобланган, халқ бу муқаддас жойларга эътиқод қилиб, зиёрат қилиши натижасида аста-секин аҳолининг муқаддас зиёратгоҳларига айланган.

Илмий тадқиқотларда зиёратгоҳлар шаклланишига кўра 2 турга бўлинади:

1. Табиий равишда мавжуд бўлган зиёратгоҳлар.
2. Антропоген, яъни инсон қўли билан яратилган, меҳнати орқали вужудга келган муқаддас жойлар [2].

Мовароуннаҳрда VIII асрга келиб Ислом дининг қарор топиши муҳим сиёсий, ижтимоий ўзгаришларни вужудга келтирди. Чунки ислом динининг кириб келиши ўзи билан янги мафкурани ҳам олиб келган. Натижада аҳоли ўртасида мавжуд бўлган диний қарашлар, урф-одатлар исломий удумлار билан қоришиб кетган.

Марказий Осиёда жойлашган ислом дини билан боглиқ "муқаддас" жойлар антропологлар, тарихчилар ва исломшунослар томонидан ўрганилиб, классификация қилинган. Илк бор, 1969 йилда совет этнографи Г.П.Снесарев Марказий Осиёда жойлашган зиёратгоҳларни авлиёлар билан боглиқ афсона ва ривоятларга кўра тўртта гуруҳга ажратган:

1. "Тасвири, тугилган жойи ва исми тўлиқ аниқ бўлмаган авлиёлар" билан боглиқ зиёратгоҳлар;
2. "Библия-Қуръонда келтирилган илоҳий шахслар, авлиёлар" ҳамда "исломдан олдин яшаган авлиёлар" билан боглиқ зиёратгоҳлар;
3. "Ўрта асрлардаги суфизм авлиёлари", маҳаллий ва умумэтироф этган суфизм номоеਂдалари билан боглиқ зиёратгоҳлар;
4. "Маҳаллий ҳокимият вакиллариинг авлиё даражасида улуғланиши", улар вафотидан сўнг бунёд этиган мақбаралар [3].

Бухоро зиёратгоҳларини ўрганган Н.Йўлдошев зиёратгоҳларни қуйидаги гуруҳларга ажратган:

1. Исломгача бўлган оташпарастлик ва мажусийлик давридан қолган, ислом дини айрим руҳонийлар томонидан ўз манфаатларига мослаштирилган қадамжо, авлиё ва уларнинг мазорлари;
2. Сўфизм-тасаввуф диний оқим номояндаларини айримларини муқаддаслаштириш ва уларни қабрлари;
3. Айрим ҳукмдорлар ва уларнинг амалдорларини авлиё даражасига кўтариб, уларнинг мазорларида бунёд этилган мақбаралари;
4. Ҳунармандчилик билан шугулланган, кейин "авлиё" даражасига кўтарилган кишиларнинг қабрлари;
5. Ҳукмронларнинг сиёсий-диний ҳокимиятига қарши кураш олиб борган кишиларни меҳнаткаш ҳалқ томонидан авлиё даражасига кўтарилиш тарихи ва уларнинг мазорлари [4].

1996 йил қозогистонлик исломшунос А.Мўминов зиёратгоҳларни икки хусусиятига кўра-"машҳурлик даражаси" ва "таркибий қисми" қайсики, зиёратгоҳ атрофида жойлашган объектларга қараб классификациялаш таклифини киритди. Биринчи хусусиятига кўра:

- 1) Марказий Осиёга машҳур;
- 2) фақат вилоят ёки айнан бирор регионда машҳур;
- 3) фақат битта чекланган маҳаллий ҳудудга маълум.

Зиёратгоҳнинг таркибий қисмига кўра:

- 1) бир қисмли (фақат муқаддас жой-сув манбаи, дарахт, мўжизавий шакл ва хусусиятга эга тош);
- 2) икки қисмли (рамзий ёки ҳақиқий қабр билан);
- 3) мураккаб (мақбара билан);
- 4) хоноқо билан;
- 5) мақбара ва қабристон;
- 6) мақбара ва масжид билан;
- 7) мақбара масжид билан ҳамда вақфга эга мадраса билан [5].

Ўзбек этнографи И. Жабборов ўз асарларида авлиёлар култини тадқиқ қилар экан, жумладан шундай дейди: "Ўтган аждодлар арвоҳга сажда қилиш, уларни хотирлаш, табиат кучларига сизиниш натижасида жуда кўп

муқаддас жойлар ва авлиёлар вужудга келган" [6].

Муқаддас мазорлар ва улар билан боғлиқ муқаддас буюмлар ҳақидаги қарашлар асрлар давомида бирга яшаб келаётган туркий халқларнинг диний ҳиссиётларининг шаклланишида муҳим аҳамият касб этган. Шу сабабли Марказий Осиё халқлари орасида азалдан улут мазорларни зиёрат қилиш ярим ҳаж қилиш баробар сифатида қараб келинган. Жумладан, Самарқанддаги Қусам ибн Аббос қабрини зиёрат қилиш Каъба зиёрати билан тенглаштирилган. Шу сабабдан зиёратчилар Каъба атрофида етти марта айланганларидек, бу мазор атрофида етти бор айланганлар. Хуросонда эса Имом Ризо мазори, Қозогистонда Хожа Аҳмад Яссавий мақбарсини зиёрат қилиш ҳаж билан тенглаштирилган.

Марказий Осиё халқлари ўртасида зиёратгоҳларга оид ўзига хос қарашлар ҳам шаклланган. Жумладан, қирғизлар "соғлиқ сўрасанг Иссиқ Отага, бойлик ва чорвага барака истасанг Чўпон Отага, фарзанд тиласанг Манжилли Отага бор" деб қадимдан ишонишган. Туркистон чорвадорлари "Арслонбоб мазорида тунаб, кейин Хўжа Аҳмаддан сўра" нақлига амал қилишган. Ўрни биринчи Хўжа Аҳмад Яссавийнинг устози Арслонбобни зиёрат қилиб, кейин Хўжа Аҳмад Яссавий мақбарасига бориш лозимлиги назарда тутилган. Хўжа Аҳмад Яссавий мақбараси Марказий Осиёдаги энг машҳур зиёратгоҳлардан бири бўлиб, меъморий мажмуа Буюк Соҳибқирон Амир Темур томонидан бунёд этилган. Чорвадор қабилаларда қabila задогонларини вафотидан сўнг, машҳур авлиёлар дафн этилган мазорларга қўйиш одати мавжуд бўлган. Хўжа Аҳмад Яссавий мақбарасига Амир Темур эвараси, Мирзо Улутбекнинг қизи Робия Султон Бегим дафн этилиб, XV асрда "Робия Султон Бегим" мақбараси бунёд этилган. Қозогистон тарихчилари фикрига кўра бу ерга кўплаб қозоқ хонлари, шунингдек таниқли давлат арбоблари дафн этилган. К.Байпаков таъкидлаганидек, Хўжа Аҳмад Яссавий мақбараси "дунё мўжизаларидан бири бўлиб, мусулмонлар учун иккинчи Макка ҳисобланади" [7].

Марказий Осиёда муқаддас мазорлар ва зиёратгоҳлар савдо марказлари, халқ сайллари ўтказиладиган жой вазифасини ҳам бажарган. Сиёсий жиҳатдан эса, халқ ва хон ўртасида мулоқот учун муносиб жой ҳисобланиб, ҳукмдорлар муқаддас жойларни зиёрат қилиш орқали жамиятда юқори мавқега эга бўлган дин пешволари ва халқнинг ишончини қозонишга ҳаракат қилган. Шу сабабли зиёратгоҳларга берилган вақф ерлари хирож солиқларидан озод қилиниб, хонлар томонидан мазорлар ва зиёратгоҳларни таъмирлаш, хонақоҳлар қурилиши каби ишларга ҳомийлик қилинган. Айниқса, Қўқон хонлигида Умархон, Шералихон, Мадалихон, Худоёрхон ва Маллахонлар даврида Фаргона водийсидаги Подшоҳ Искандар, Сафед Булон, Ҳазрати али, Мўйи муборак, Ҳазрати Аюб, Хўжа Туроб, Тахти Сулаймон мазорларини зиёрат қилиш хонларнинг оилавий анъанасига айланган эди. Тарихий маълумотларга кўра, Сафед Булон зиёратгоҳида Шералихон (1842–1845)ни оқ кигизга ўтқазиб, оқ туя ва оқ от қурбонлик қилиб тахтга ўтқазиб маросими ўтказилган. Айнан шу жойда, 1873 йилда Пўлатхон Қўқон хони деб эълон қилинади [8].

Хива хонлигида ҳам зиёратгоҳлар ҳар бир тахтга чиққан хоннинг ҳаётида

муҳим аҳамият касб этиб келган. Қолаверса, Паҳлавон Маҳмуд (1247–1326), Султон Увайс, Исмамут ота, Нажмиддин Кубро, Шайх Жалил ва Саид Моҳруйи Жаҳон сингари зиёратгоҳлар ҳам сайилгоҳ сифатида маҳаллий халқни хонлар билан мулоқотда бўлиши учун ўзига хос қароргоҳ вазифасини ҳам ўтаган.

Марказий Осиёнинг қайси ҳудудига ташриф буюрманг, ўзига хос зиёратгоҳ ва муқаддас қадамжоларни кўриш мумкин. Қадамжо ва зиёратгоҳларнинг ҳар бири маҳаллий аҳоли турмушида ҳамда уларнинг диний қарашларини ифодаловчи маскан сифатида муҳим ўрин тутати. Аммо, Собик Иттифоқ даврида мавкуравий босим туфайли барча диний қарашлар ва урф-одатлар ҳаётга татбиқ этилмади: сиёсий ва ҳарбий жиҳатдан ўз мавқеини мустаҳкамлаб олган большевиклар динга қарши кенг қамровли ҳужум бошладилар. Кўп сонли мусулмон олимлар отиб ташландилар, Сибирь ёки собик Иттифоқнинг бошқа минтақаларига сургун қилдилар. Ўтган асрнинг 30-йилларида диний муассасаларнинг (мақбара, зиёратгоҳ, мадраса, масжид ва мактаблар) вақфлари тамомила тугатилди, уларнинг ўзлари эса тамомила ёпиб қўйилди. Бинолари эса турар жойлар, омборхоналар, устахоналар ва ҳоказоларга айлантирилди [9]. Мақбара ва зиёратгоҳларга диний эксплуатация қуроли, хурофот ўчоги сифатида қаралиши оқибатида қаровсиз ҳолатга келиб, тарихий-меъморий кўринишини йўқотди, айрим муқаддас жойлар вайрон қилиниб, халқ хотирасидан ўчириб юборишга ҳаракат қилинди. Биргина мисол: Самарқанддаги машҳур авлиёлар қўмилган "Чокардиза" қабристони ўтган асрнинг 40-йилларига қадар деярли тўлиқ сақланган. Аммо 1946–1955 йилларда қабристон суриб ташланиб, уй-жой қуриш учун бериб юборилган. Айнан шунга ўхшаш даҳшатли воқеани Бухородаги "Гулобод" (Колобод) қабристонида бўлган муносабатда ҳам кўриш мумкин. Марказий Осиёда муҳим диний марказлардан бўлган Зангиота зиёратгоҳи фаолияти ҳам тўхтатилиб, атеистик музейга айлантирилди. 1957 йил ёзига келиб, Вазирлар Кенгаши ҳузуридаги Диний ишлар қўмитаси зиёрат анъаналарининг оммавий тусга киришини "дин пайдо бўлишининг хавfli белгилари" ва "диндорларнинг норасмий тўпланиши" деб баҳолаб, барча зиёрат объектиларини ёпиш ҳақида расмий қарор чиқарилишига эришилди.

Сиёсий зугум ва қувгинларга қарамасдан Марказий Осиё халқлари ота-боболаридан мерос анъана ва қадриятларни асраб-авайлаб, авлодларга етказиб бера олди. Совет давлатининг парчаланиши Марказий Осиё халқларига эътиқод эркинлигини қайтариб берди. Сунгги йилларда зиёратгоҳлар тарихини ўрганиш, қайта тиклаш борасида улкан ишлар амалга оширилиб, бу борада Ўзбекистон Республикаси етакчилик қилмоқда. Бу эса ўз навбатида Марказий Осиёда зиёрат туризмнинг ривожланишига ижобий таъсир қилмоқда.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, Марказий Осиё халқлари турмуш тарзи, қадрият ва анъаналарида тизимида зиёратгоҳлар ҳамда муқаддас қадамжолар муҳим аҳамиятга эга. Айниқса, глобаллашув жараёнлари кучли кетаётган даврда зиёратгоҳлар миллий урф-одатлар ва маросимлар қўриқхонаси вазифасини бажариб келмоқда. Шу билан бирга сўнгги

йилларда туризм соҳасининг ривожланиши, айниқса зиёрат туризми соҳаси доирасида зиёратгоҳлар янги қиёфа асосида зиёрат туризмнинг объектига айланиб, мамлакат иқтисодий тараққиётига хизмат қилмоқда.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Усмонов М.А. Ислом. – Т., "Шарқ", 1986. 85-бет.
2. Огудин В. Природные места поклонения в религиозных представлениях современного населения Ферганы: Автореф. дис... докт. истор. наук. – М., 2003. – С.6.
3. Г.Снесарев, Реликты домусульманских верований и обрядов у узбеков Хорезма – М, 1969. Сс.277-279
4. Йўлдошев Н. Бухородаги айрим авлиёлар тарихи. – Бухоро, 1993. 10-б.
5. А.Мўминов. Святые места в Центральной Азии (Взаимодействие обще исламских и местных элементов), Маяк Востока. Т.1996. №1-2, с.15.
6. Жабборов И. Ўзбек ҳалқи этнографияси. – Тошкент: Ўқитувчи, 1992. – Б. 236.
7. Байпаков К. Великий Шелковый путь (на территории Казахстана) / К. Байпаков. Алматы, 2007. С.477.
8. Кененсариев Т. Феномен Курбанджан датки... / Т. Кененсариев // Курбанджан датка – выдающийся политический и общественный деятель кыргызского народа. Материалы Международной научной конференции 25 октября 2011 г. Бишкек, 2011. С. 71.
9. Ислом ва ҳозирги замон. Ўқув қўлланма. Т. 2010. 35-36 б.

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақола бугунги кунда долзарб масалалардан бири – Марказий Осиё халқларининг турмуш тарзида зиёратгоҳларнинг аҳамиятига қаратилган бўлиб, муаллиф томонидан зиёратгоҳларнинг вужудга келиши, классификацияси ҳамда Марказий Осиёдаги машҳур зиёратгоҳлар тўғрисида маълумот берилган.